

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

TIESĪBU EFEKTĪVAS PIEMĒROŠANAS PROBLEMĀTIKA

**Latvijas Universitātes
72. zinātniskās konferences
rakstu krājums**

Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika : Latvijas Universitātes
72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014,
452 lpp.

Redkolēģija:

prof. **Jānis Rozenfelds**
prof. **Ilma Čepāne**
prof. **Sanita Osipova**
prof. **Ringolds Balodis**
prof. **Jautrīte Briede**
prof. **Valentija Liholaja**
prof. **Uldis Krastiņš**
prof. **Ārija Meikališa**
prof. **Juris Bojārs**
asoc. prof. **Jānis Kārklīšs**
asoc. prof. **Artūrs Kučs**

Literārā redaktore *Gita Bērziņa*

Maketu veidojusi *Baiba Lazdiņa*

Visi krājumā ievietotie raksti ir recenzēti.
Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Latvijas Universitātes atļauja.
Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

© Latvijas Universitāte, 2014

ISBN 978-9984-45-855-7

KONSTITŪCIJAS SASTĀVDAĻA – PREAMBULA: TĀS LOMA UN NOZĪME MŪSDIENU KONSTITUCIONĀLISMĀ¹

THE PREAMBLE TO THE CONSTITUTION: ITS ROLE AND IMPORTANCE IN MODERN CONSTITUTIONALISM

Ringolds Balodis, Dr. iur.

LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras profesors

Preambula (fr. prĕambule, lat. preambulus) nozīmē ‘priekšvārds’, ‘priekšējs’ jeb ‘priekšā esošs’. Jurisprudencē ar šo vārdu ierasts apzīmēt konstitūciju, likumu un citu normatīvu aktu ievaddaļas.

Summary

Generally preamble is an introductory paragraph or part in a statute or other document setting forth the grounds and intentions of that document. Usually Preamble of the State constitution is a key to the intention of the maker of the Act and contains the ideals and aspirations of the Constitution makers. Historical preamble of the Latvian Satversme does not work as a guiding star for interpretation of the document. From this point of view the proposed amendment of the preamble would be of a legal benefit to Latvian nation. Thus, the preamble would express the political and moral values which the constitution is intended to promote.

Atslēgvārdi: konstitūcija, Satversme, preambula, ievads.

Key words: Constitution, Satversme, preamble, introductory part.

Ievads

Konstitūcija, ko mēdz saukt arī par pamatlikumu (*basic law*), nosaka valsts uzbūves “mugurkaulu”, valsts sabiedrisko un valsts iekārtu, vēlēšanu sistēmu, kā arī valsts varas un pārvaldes orgānu organizācijas un darbības principus,² tajā tiek definētas cilvēka pamattiesības un pienākumi, noteikti pilsoņa tiesiskā statusa pamati, valsts uzbūve un valdīšanas forma.³ Konstitūcija kā valsts pamatlikums diktē valsts un sabiedrības dzīves organizēšanai nepieciešamos un reizē arī pietiekamos priekšrakstus.⁴ Konstitūcijas kā valsts augstākā likuma virsuzdevums ir valsts varas ierobežošana. Par mērķi konstitūciju pieņemšanai tiek atzīta valsts varas

¹ Referātā izmantotas Latvijas Universitātes prioritārā zinātniskā projekta ietvaros sagatavotās Latvijas Republikas Satversmes 1. nodaļas ievada komentāru sagataves.

² Likumdošanas aktu terminu vārdnīca. Rīga: Senders R, 1999, 203. lpp.; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 90. lpp.

³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Latvijas Vēstnesis, 2004, 33. lpp.

⁴ Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2001-07-0103, secinājumu daļas 1. punkts.

politisko struktūru noformēšana.⁵ Konstitūciju kā juridiska dokumenta fenomens plašākā nozīmē saistāms ar tiesību attīstību konstitucionālisma teorijas, tiesību recepcijas ietvaros, šaurākā nozīmē nevar neatzīt tā nacionālo dimensiju. Ikvienai tautai un valstij tās konstitūcija ir skaidrs apliecinājums tās suverenitātei un briedumam.⁶ Konstitūcijas saturs norāda uz panāktām politiskā kompromisa robežām konkrētajā valstī, bet no dokumenta formas var izdarīt secinājumus par konkrētās valsts konstitucionālās jurisprudences un politiskās domas attīstības līmeni. Jo ilgāks laiks pāriet kopš Satversmes pieņemšanas, jo vairāk kļūst acīmredzams mūsu Satversmes tēvu – valsts dibinātāju – domas diženums un lakoniskās izteiksmes dzidrums. Satversme ir izcils latviešu juridiskās domas piemineklis, kas papildināms un labojams ar lielu atbildību un piesardzību. Zināmā mērā Saeimas deputāti ir pelnījuši uzslavu, neņemot vērā politiķiem dažkārt piemītošo vēlmi politiskas un finansiālas problēmas censties risināt ar konstitucionāliem grozījumiem – Latvijas Satversme pat pēc 11 grozījumiem ir spējusi saglabāt savu sākotnējo konstrukciju un pagājušā gadsimta latviešu valodas šarmu. Nešaubos, ka liela ietekme uz to ir bijusi Saeimas juridiskajam birojam kopumā un atsevišķi arī tā bijušajam vadītājam, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektoram un pašreizējam Satversmes tiesas tiesnesim Gunāram Kusiņam. Tieši viņa skatījumam bieži vien bija izšķiroša nozīme, vairāk nekā 20 gadu garumā likumdošanas druvā strādājot kopā ar periodiski mainīgiem tautas priekšstāvjiem. Jāatzīst, ka gandrīz vienmēr centieni mūsdienu jautājumus ietērt skopajā Satversmes izteiksmes formā ir bijuši sekmīgi un ne pārāk sekmīgie konstitucionālās formas risinājumi, visticamāk, jānoraksta uz politiskiem kompromisiem, jo ne jau juristi, bet politiķi ir galējie likuma normu pieņēmēji.

Nevar neatzīt, ka 2014. gada pavasarī izstrādātais likumprojekts “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”, kura pamatā ir Eiropas Savienības tiesneša Egīla Levīta rosinātā preambula, ir pieminēšanas vērts. Idejai bija daudz oponentu, un sākotnēji projekts izraisīja pretrunīgus viedokļus.⁷ Tas tika pieslīpēts un koriģēts,⁸ un, manuprāt, šobrīd dokuments ir tiesiski korekts un politiski izsvērts, tā pamatnostādnes atbilst gan salīdzinošo konstitucionālo tiesību standartiem, gan

⁵ Javier Tajadura Tejada La función política de los preámbulos constitucionales Cuestiones Constitucionales, núm. 5, julio-diciembre, Universidad Nacional Autónoma de México 2001, p. 236-250.

⁶ Osipova S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. Jurista Vārds, 2011, 18. oktobris, Nr. 42 (689).

⁷ Kodola ierakstīšana vai interpretēšana nemazina kodola esamību, tāds caurmērā ir oponentu viedoklis. Tā bijušais Satversmes tiesas priekšsēdētājs profesors Aivars Endziņš ir skeptisks attiecībā uz Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas rosināto Satversmes preambulas grozīšanu ar nolūku nostiprināt Satversmes kodolu. Profesors neuzskata, ka preambulas papildināšana nostiprinātu Satversmes kodolu, jo, viņaprāt, jācenšas **Satversmi sistēmiski interpretēt, nevis normatīvi definēt**. Līdzīgos ieskatos ir arī cits bijušais Satversmes tiesas priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, kurš pauž uzskatu, ka *expresis verbis* preambulā definēt nevajadzētu. G. Kūtris pauž uzskatu, ka pamatvērtību būtības skaidrojums, kā arī analīze būtu zinātnieku uzdevums. Tieslietu ministra padomnieks Arvīds Dravnieks lakoniski iebilst ar tēzi, ka **vakardienas mērķa rakstveidošana šodien var radīt tiesībpiemērošanas problēmas rīt**. (Sk.: Endziņš A., Apsītis R., Kūtris G., Muciņš L., Pastars E., Dimitrovs A., Ījabs I., Krivcova E., Lazdiņš J., Cielava V., Dravnieks A., Kažoka I., Pleps J., Paporinskis M. Diskusija – Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012, 45 (744); Varētu mierīgi turpināt dzīvot bez Satversmes preambulas, uzskata V. Viķe-Freiberga. Pieejams: <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=43786804> [aplūkots 11.05.2013.]; Endziņš A. Preambulas projekts var destabilizēt sabiedrību. Jurista Vārds, 2013, 29. oktobris, Nr. 44 (795).

Egīla Levīta intervija Dinai Gailītei. Satversmes preambulā būtu jāatsedz Latvijas valsts jēga un būtība. Jurista Vārds, 2013, 24. septembris, Nr. 39 (790).

⁸ Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/satversmes-preambula-atsakas-no-valstsnacijas-jedziena-lietosanas.d?id=44052041>

nacionālo tiesību pieejai konstitucionālo tiesību tehnikā.⁹ Jāpiekrīt Juridiskās komisijas vadītājai profesorei Ilmai Čepānei, ka uzlabotā preambulas versija ir apjoma ziņā īsāka un koncentrētāka, turklāt valstsnācijas jēdziena neiekļaušana dod iespēju izvairīties no neauglīgām diskusijām.¹⁰ Lasot piedāvāto projektu, man rodas pārlicība, ka beidzot ir noslēgta neauglīgā diskusija par jēdzienu “valstsnācija”. Esošajā projektā skaidri atklāta sasaiste starp “latviešu nāciju”, “latviešu tautu” un “nacionālu valsti”. Konstitucionāli politiskie jēdzieni ir konkretizēti legāldefinīciju formā. Tie sarindoti secīgi loģiskā kārtībā, kas ļauj viegli normatīvi interpretēt šos abstraktos jēdzienus. Tāpat projekts ir ievērojams arī ar to, ka tajā parādās konstitucionālie pienākumi.¹¹ Nav noliedzams, ka plašākam preambulas tekstam piemīt skaidrojoša nozīme. Latvijas sabiedrības izpratne par valsti pieaug, jo formālā tekstā nostiprināta izpratne ir stabilāka, tās attīstība racionālāka.

Jautājums par Satversmes preambulas papildināšanu

Sākotnējais Eiropas Savienības tiesneša E. Levita rosinātais Satversmes preambulas projekts, kas Saeimas komisijās diskutēts un uzlabots, 2014. gada 13. februārī ar Saeimas balsojumu ir nodots komisijās izskatīšanai, lai to virzītu kā grozījumus Latvijas Republikas Satversmē.¹²

Kā un kam radās ideja papildināt Satversmes preambulu? Jautājums ir ievērojams cīņās, jo Latvijā “preambulu kultūra” līdz šim brīdim ir visai pieticīga. Citas valstis, Eiropas Savienība un citas starptautiskās organizācijas savos normatīvajos aktos preambulas izmanto plaši, turpretī Latvijas likumdevējs normatīvos aktos reti ir **izmantojis iespēju iekļaut preambulas**. Saeima to ir darījusi tikai atsevišķos gadījumos (sk. piemēram: Repatriācijas likumu¹³ un Dzīvnieku aizsardzības likumu¹⁴). Jāatzīmē, ka Augstākā Padome, kas bija uzskatāma par otrā neatkarības perioda pārejas parlamentu,¹⁵ preambulu iekļaušanu likumu ievaddaļās bija praktizējusi pat biežāk, piemēram, “Par Latvijas Republikas valstisko statusu”,¹⁶ “Par militāros noziegumus izdarījušo personu amnestiju”, “Par militāros noziegumus izdarījušo personu amnestiju”,¹⁷ “Par policiju”¹⁸ u. c. Mūsu šā brīža Satversmes preambula sastāv no trīspadsmit ievadvārdiem un ir par vienu vārdu īsāka nekā Eiropas Savienības Pamattiesību hartas ievadvārdi pirms preambulas. Nav

⁹ No Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras vadītāja, profesora, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekļa *Dr. iur.* Ringolda Baloža 2014. gada 7. marta atzinuma “Par likumprojektu “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”” Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājam profesorei Ilmai Čepānei.

¹⁰ Gailīte D. Jaunajā preambulas projektā valstsnācijas jēdzienu aizstāj tā satura izklāsts. *Jurista Vārds*, 2014, 11. februāris, Nr. 6 (808).

¹¹ Turpat.

¹² Saeima atbalsta Satversmes ievada projekta tālāku virzību. *Jurista Vārds*, 2014, 18. februāris, Nr. 7 (809).

¹³ Repatriācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1995, 21. septembris, Nr. 155 (438).

¹⁴ Dzīvnieku aizsardzības likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 29. decembris, Nr. 444/445 (1904/1905).

¹⁵ Balodis R., Kārklīņa A., Danovskis E. Latvijas konstitucionālo un administratīvo tiesību attīstība pēc neatkarības atjaunošanas. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Juridiskā zinātne*, 2002, Nr. 3.

¹⁶ Par Latvijas Republikas valstisko statusu LR konstitucionālais likums. *Ziņotājs*, 1991, Nr. 42.

¹⁷ Par militāros noziegumus izdarījušo personu amnestiju: LR likums. *Ziņotājs*, 1991, Nr. 39.

¹⁸ Par policiju. LR likums. *Ziņotājs*, 1992, Nr. 37.

brīnums, ka vēsturisko preambulu sauc par “tehnisku ievadu” vai pat par “praktiski tukšu vietu”.¹⁹

Formāli lūkojoties, šobrīd spēkā esošā Satversmes preambula vairāk atgādina atsevišķu valstu dokumentu vārdus pirms teksta, kas tiek norādīts kā preambula, tamdēļ nav nekāda pārsteiguma, ka mūsu Satversmes pētniekiem tā nav bijusi interesanta.

Pirmā neatkarības laika tiesību literatūrā Satversmes preambulai netika veltīta liela uzmanība. **Kārlis Dišlers**, kurš Satversmi ir analizējis vispamatīgāk, preambulu neaplūko vispār. Viņš lielākoties pievēršas konstitucionālo institūciju analīzei un vispārējai konstitucionālo tiesību teorijai. Arī citi pirmskara Latvijas Satversmes apskatnieki neuzskata Satversmes ievadu par pētniecības vērtu. Piemēram, Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļas vadītājs **Baldvins Disterlo**, kurš, kā pats raksta, no “juridiski tehniskā redzes stāvokļa” savā rakstā “Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes” sistēmiski ir aplūkojis ikvienu Satversmes pantu, nekādu vērtību ievadam nevelta. Līdzīga situācija ir novērojama arī otrā neatkarības laika Satversmes normu klasifikācijas un interpretācijas gadījumos – preambula netiek uzskatīta par ievēribas cienīgu interpretācijas avotu. To norāda apstākļi, ka Satversmes komentētāji pie preambulas neaizkavējas, bet ķeras uzreiz pie pirmo pantu apskata.²⁰

Interese par preambulu parādījās pēc 2012. gada referendumu par valsts valodu,²¹ kas izraisīja diskusijas par Satversmes kodolu. Latvijas Valsts prezidenta paspārnē tika veikts ievērojams pētījums par Satversmes kodola problemātiku,²² kurā secināts, ka Satversmes preambula papildināma. Pētījumā pausts viedoklis, ka papildināta preambula būtu optimālais veids, kā nostiprināt valsts vērtības un iezīmēt konstitucionālo identitāti. Faktiskais idejas autors bija Eiropas Savienības tiesnesis Egīls Levits, kurš vadīja šo komisiju. Protams, viedoklis, ka paplašināta Satversmes preambula daudz labāk atspoguļotu Satversmes kodolu,²³ bija zināmā mērā atbildes reakcija uz valodas referendumu, kas bija sapurinājis Latvijas politisko eliti. Redzamāki valsts mērķi patiešām būtu labs palīgs Latvijas nacionālo vērtīborientēto skaidrošanā. Ja grozījums gūtu Saeimas atbalstu, tad tas būtu

¹⁹ Avotiņš V. Pats esi atbildīgs par valsti [intervija ar Eiropas Savienības tiesas tiesnesi Egīlu Levitu]. Neatkarīgā, 2013, 3.–6. maijs.

²⁰ Sk.: Dišlers K. Latvijas Republikas Satversmes attīstība. No: Latvija desmit gados. Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. Ārona M. redakcijā. Rīga: Jubilejas komisijas izdevums, 1928; Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930; Dišlers K. Demokrātiskas valsts iekārtas pamati. Rīga: A. Gulbis, 1931; Disterlo Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923, Nr. 7; Vildbergs H. J., Feldhūne G. Atsauces Satversmei. Mācību līdzeklis. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003; Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 151. lpp.

²¹ CVK apstiprina oficiālos referendumu rezultātus. Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas/cvk-apstiprina-oficialos-referenduma-rezultatus/507957> [aplūkots 19.10.2012.]; A. Bērziņš: referendums parādīja, ka situācija valstī ir stabila. Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas/berzins-referendums-paradija-ka-situacija-valsti-ir-stabila/507849> [aplūkots 19.10.2012.]; Provizorisks rezultāti: latviešu valoda nosargāta (plkst. 19:00). Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/provizorisks-rezultati-latviesu-valoda-nosargata-plkst1900.d?id=42140566> [aplūkots 19.10.2012.].

²² Latvijas Republikas Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” (Pieejams: www.president.lv), kas publicēts arī izdevumā “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”. Sk.: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Latvijas Vēstnesis, 2012, 27.–155. lpp.

²³ Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis (340. un 341. punkts). Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf [aplūkots 17.06.2013.].

nozīmīgāks grozījums nekā 1998. gada Satversmes grozījumi, kas papildināja mūsu pamatlikumu ar jaunu 8. nodaļu. Jaunā preambula būtu laba valsts un Satversmes “vizītkarte” un kalpotu par interpretācijas atslēgu, jo atsevišķu Satversmes normu saturs interpretējams kopsakarā ar citām Satversmes normām.²⁴ Satversme kā vienots dokuments ietekmē katras atsevišķas normas tvērumu un saturu, un jaunās preambulas ietekmei nākotnē būtu nozīme.²⁵

Konstitucionālisms un konstitūcija

Konstitucionālisms, kura pamati meklējami no romiešiem pārmantotā likumu centrālisma koncepcijā, ietver sevī vispārcilvēciskas juridiskās un politiskās kultūras vērtības.²⁶ Konstitucionālisms cieši saistīts ar Rietumu izpratni par valsti, konstitūciju, tiesībām, suverenitāti, demokrātiju un vispārējiem tiesību principiem (piemēram, vienlīdzības principu, tiesiskas valsts principu un varas dalīšanu).²⁷ Rietumu tradīcija par likuma spēku ir saaugusi ar cilvēktiesību izpratni.²⁸ No vienas puses, tā ir mācība par valsts iekārtu, no otras puses, šo fenomenu var saukt arī par “mūsdienu Rietumu reliģiju”, jo apšaubīt to nozīmētu sevi pretstatīt visam kultūrtiesiskajam konceptam. Savukārt **valsts ir konstitucionāla, ja tās konstitūcija ir pieņemta tautvaldības principam atbilstošā kārtībā. Turklāt konstitūcijai ir jābūt demokrātiskai pēc sava satura.**²⁹ Tai pašā laikā, ja valstij ir šāda konstitūcija, kura savā praksē ir vien formāla konstitucionālisma sekotāja, tad šāda valsts ir pseidokonstitucionāla. Tas nozīmē, ka valsts režīms var tikt uzskatīts par neatbilstošu Rietumu izpratnē “pilnvērtīgai” jeb “normālai” valstij, kas nozīmē kļūt par “izstumto” no civilizēto valstu loka.

Konstitucionālisma ietekmē praktiski visās pasaules valstīs ir pieņemtas konstitūcijas, kas nacionālo tiesību aktu hierarhijā ieņem augstākā normatīvā akta vietu. Konstitūcijas nosaka valsts uzbūves “mugurkaulu”, valsts sabiedrisko un valsts iekārtu, vēlēšanu sistēmu, kā arī valsts varas un pārvaldes orgānu organizācijas un darbības principus.³⁰ Tādas valstis kā, piemēram, Zviedrija,³¹ kur vairāku likumu

²⁴ Tā, piemēram, Satversmes 2. pantu [*Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai*] var skatīt tikai kopā ar 89. pantu, kurā mums konstitucionālais likumdevējs paredzējis savstarpēju harmoniju ar starptautisku cilvēktiesību normām. (Rudevskis J. 89. panta komentārs. No: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības ..., 22., 27. lpp.)

²⁵ Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2007-03-01, 30. punkts; Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-22-01, 9.2. punkts.

²⁶ Juridisko terminu vārdnīca. Red. Krastiņš I. Rīga: Nordik, 1998, 116. lpp.

²⁷ Konstitucionālisms [angļu *constitutionalism*]. No: Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Rīga: Avots, 2005, 386. lpp.

²⁸ Hantingtons S. Civilizāciju sadursme (*The Clash of Civilizations*). Rīga: Jumava, 2012, 70. lpp.

²⁹ Vildbergs H., Messeršmits K., Niedre L. Pilsonis tiesiskā valstī. Vācu konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati. Rīga: EuroFaculty, 2004, 51. lpp.

³⁰ Likumdošanas aktu terminu vārdnīca. Rīga: Senders R, 1999, 203. lpp.; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 90. lpp.

³¹ Zviedrijā konstitūcija sastāv no četriem atsevišķiem likumiem, kas pieņemti dažādos laikos (1810, 1949, 1974 un 1991). Ņemot vērā, ka šie likumi tiek grozīti tādā pašā kārtībā kā pārējie, turklāt grozījumi ir bieži, respektīvi pret konstitūciju kā pret kādu īpašu dokumentu nerodas. (Encyclopedia of World Constitutions. Volume III. Ed. G. Robbers. U.S.: Facts on File, 2007, p. 879; Prakke L., Kortamn C. (ed.). Constitutional Law of 15 EU Member States. [B.v.]: Cluwe Deventer, 2004, p. 808; Edelstama G. Tiesību normu jaunrade Zviedrijā – pārdoms par Zviedrijas publisko tiesību rakstīto normu spēkā esamību. Likums un Tiesības, 2000.)

kopa tiek uzskatīta par konstitūciju, vai Lielbritānija,³² Izraēla un Jaunzēlande, kur konstitūcija vispār nav pieņemta, jāpieskaita pie retiem izņēmumiem. Jāatzīmē, ka konstitūciju forma (kodificēta, jaukta vai nekodificēta) neatklāj valsts iekārtas atbilstību konstitucionālismam. To atklāj izpildvaras, tiesas un likumdevējvaras funkcionēšana un valsts tiesību sistēma kopumā. Attieksme pret cilvēka pamattiesībām ir būtiskāka pārbaude šai testā...

Demokrātiskā valstī **konstitūcija jāuztver kā pilsoņu kopuma [un līdz ar to arī katra pilsoņa individuāls] sabiedriska līgums (vienošanās) ar valsts varu**. Šai vienošanās dokumentā vara apņemas ievērot striktus savas kompetences rāmjus (*frame of government*), kā arī uzņemas pienākumu respektēt un aizsargāt cilvēka pamattiesības.

Konstitūcijās, it sevišķi **konstitūciju preambulās**, tieši vai ar simbolisku norāžu starpniecību tiek iezīmētas valsts pamatvērtības (ideoloģiskais kodols), turklāt preambula iezīmē konstitūcijas interpretācijas pieeju.

Preambula kā konstitūciju sastāvdaļa

Aplūkojot konstitūcijas, var novērot šādas sastāvdaļas: (1) preambula; (2) ievaddaļa (vispārēji noteikumi); (3) pamatdaļa; (4) noslēguma noteikumi; (5) pārejas noteikumi; (6) pielikumi. Šīs sešas sastāvdaļas nebūt nav jāuztver kā obligātas jeb tādas, bez kurām attiecīgā valsts konstitūcija nebūtu uzskatāma par darboties spējīgu. Atsevišķām konstitūcijām, par spīti iepriekšminētajam loģiskajam daļu secīgajam uzskaitījumam, svarīgākās lietas nav, teiksim, pamatdaļa, bet ir iekļautas, piemēram, pielikumā. Konkrēti preambula jāuzskata par konstitūcijas īpašu sadaļu, jo pārsvarā **tieši tur konstitucionālais likumdevējs iekļauj konstitucionāla ranga vērtības**. Preambulu kļūdains būtu uztvert tikai par deklaratīva rakstura paziņojumu, kas labākai uztverei ievietots **pirms** konstitūcijas. **Preambulā tiek koncentrēti konstitucionālā likumdevēja gars un griba** un konstitūcijas lietotājs tiek ievirzīts "pareizajā gultnē". Preambulā ir lasāmas vadlīnijas *inter alia*,³³ kas ir labs instruments³⁴ citu konstitūcijas daļu interpretācijai.³⁵ Tieši preambulā bieži var atrast konstitūcijas lasīšanas kodu (atslēgu).³⁶ Aplūkojot citu valstu pieredzi, ir redzams: lai gan ir valstis, kuru preambulas, visticamāk, var uzskatīt par **formālām** (piemēram, Kazahstāna vai Uzbekistāna), lielākoties konstitūciju preambulās tiek iekļautas konstitucionāla ranga vērtības.³⁷

Konstitūciju preambulas kalpo par orientieri konstitūciju uztverē, lai lasītāji vienviet gūtu ieskatu valsts konstitucionālajās virsvērtībās. Preambulas tiek

³² Balodis R. Konstitucionālo tradīciju īpatnības Apvienotajā Karalistē. Rakstu kopas "Apvienotās Karalistes konstitucionālās tiesības" 1. raksts. Likums un Tiesības, 2004, 6. sēj., Nr. 5 (57).

³³ Starp citu (lat.).

³⁴ Black C. Black's Law Dictionary. 6th ed. St. Paul, Minn West Publishing. 1990, p. 1175.

³⁵ Narits R., Merusk K. Estonia. Constitutional law. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 54

³⁶ "The recital at the beginning of some Acts of Parliament, to explain the minds of the makers of the act, and the mischiefs they intend to remedy by it." (Mozley & Whiteley's Law Dictionary, 11th ed. Butterworth & Co (Publishers) Ltd. 1993, p. 205.) Sk. arī: Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 2006, 873. lpp.

³⁷ No Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras vadītāja, profesora, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekļa *Dr. iur.* Ringolda Baloža 2014. gada 7. marta atzinuma "Par likumprojektu "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē"" Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājam profesorei Ilmai Čepānei.

rakstītas svinīgi, deklaratīvā izteiksmes formā, lai ar patosu izrādītu cieņu pret valsts augstākajām pamatvērtībām, kamdēļ izplatīts ir arī viedoklis, ka tās pilda galvenokārt ceremoniālu funkciju. Tomēr nav šaubu, ka konstitūciju preambulām ir juridiski normatīvs raksturs, kas kalpo precīzai un zinātniskai pārējo normu interpretācijai. Dažkārt konstitūciju preambulās rasts pamatojums pat konstitucionāla tiesību ranga likuma ierobežošanai.³⁸

Konstitūciju preambulās tiek iekļauti vēstījumi, kas, pamattektu lasot, ir jāņem vērā. Tieši konstitūcijas ievadā konstitucionālais likumdevējs visbiežāk ietver dokumenta vadlīnijas un ideoloģiskās pamatnostādnes un valsts iekārtas pamatprincipus – atkāpes no tiem nozīmētu arī atkāpi no valsts pamatiem. **Preambulās ir redzams konstitucionālā likumdevēja nospraustais valsts mērķis, kurš jāaizsargā.**³⁹ Konstitūciju preambulas var uzskatīt par vērtībnormu kopu, jo tajās visbiežāk var izlasīt nozīmīgākos valsts un valstsnācijas vēsturiskos notikumus un liecības (*historical records*), kā arī izdarīt nepārprotamus vērtējumus par tiem. Tas ir visai būtisks apstāklis, jo nav noliedzams, ka preambulai, ievadam, ievadvārdiem vai kā citādi nosauktiem vārdiem pirms pirmā panta piemīt zināms normatīvs spēks pamatlikuma interpretācijā.

Preambulas var iedalīt pēc **apjoma, satura un juridiskā spēka**. Ir apjomīgas konstitūciju preambulas (piemēram, Ungārijas un Ķīnas) un lakoniskas (piemēram, Ganas, Čīles, Nikaragvas, Kazahstānas un Latvijas). No saturiskās analīzes preambulas var iedalīt izteikti sekulārās (piemēram, Indijas), reliģiskās (piemēram, Saūda Arābijas, Bangladešas u. c.), izsmalcinātās (piemēram, Ungārijas un Indijas), detalizētās (piemēram, Horvātijas), kā arī ideoloģiskās (sociālistisko valstu konstitūciju preambulas). Konstitūcijas var iedalīt arī pēc to juridiskā spēka, jo dažās valstīs konstitūciju preambulas tiek interpretētas (lietotas) bieži, bet citās vien dažreiz, lai gan ir skaidrs, ka preambulās ir rodams konstitūcijas normatīvais pamats un interpretācijas vadlīnijas.

Āzijas konstitucionālo tiesību pētnieki ir skrupulozi veikuši apjoma analīzi un konstatējuši, ka garākām preambulām ir tūkstotis zīmju, bet vidējais zīmju apjoms preambulām ir divsimt četrdesmit septiņas zīmes. Turklāt zīmju skaits var atšķirties, ja preambula tiek tulkota. ASV konstitūcijas preambulai ir piecdesmit divi vārdi, kamēr ķīniešu tulkojumā sanāk astoņdesmit viens hieroglifs utt.⁴⁰ Dažās konstitūcijās (piemēram, Spānijai) ir ievadvārdi, tad virsraksts “preambula” un secīgi arī pašas preambulas teksts. Tomēr vairumam konstitūciju šādas skaidras norādes nav un par preambulu (ievadu vai ievadvārdiem) ir jāuzskata teksts, kas rakstīts pirms pirmā konstitūcijas panta. Divām trešdaļām pasaules valstu konstitūciju caurmērā ir ievadvārdi pirms konstitūcijas teksta,⁴¹ un tikai neliela daļa valstu savu konstitūciju sāk ar pirmo pantu.

Nobeidzot šo apakšodaļu, var vien piezīmēt – lai gan lielākā daļa pasaules valstu konstitūciju sākas ar preambulu, ir valstis, kas savu konstitūciju lietiski sāk ar 1. pantu. Tā preambulas nav Norvēģijas, Jemenas, Dānijas, Somijas, Islandes,

³⁸ Ungārijas Konstitucionālās tiesas nolēmums 33/2012. (VII. 17.) AB határozat. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességéről.

³⁹ Profesors Juris Bojārs: Antonevičs M. Nevajag baidīties, neesam nekādi mazi puikas. Latvijas Avīze, 2012, 2. oktobris.

⁴⁰ Qianfan Z., Chunqiu Y. The Controversy on the Preamble to the Constitution and Its Effects. Pieejams: <http://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2013/06/10/the-controversy-on-the-preamble-to-the-constitution-and-its-effects/> [aplūkots 16.12.2013.].

⁴¹ Turpat.

Itālijas, Grieķijas, Nīderlandes, Beļģijas, Botsvānas, Lesoto, Zimbabves, Malaizijas, Singapūras un Maurīcijas konstitūcijā. Uzskaitījumu uzlūkojot ar lielāku uzmanību, var manīt zināmas sakarības. Pirmkārt, ir redzams, ka “preambulu kultūra” nav izplatīta Skandināvijas valstīs. Šai reģionā ir vērojama tiesību recepcijas fenomena ietekme. Skandināvijai ir raksturīga tiesību unifikācija, ko sekmēja “Kalmāras ūnija”, kas darbojās jau 16. gs. Skandināvu tiesību unifikācijas rezultātā reģions ir spējis savos nacionālajos likumos iekļaut līdzīgus regulējumus laulību, ģimenes, tirdzniecības, deliktu, komercietību un nodokļu sfērā. Arī konstitūcijas sastāvdaļas – preambulas – ignorēšana ir šī fenomena sekas. Tāpat ar preambulas neesamību Singapūras konstitūcijā var izskaidrot to, ka Singapūra pagājušā gadsimta vidū ir atdalījusies no Malaizijas, kuras konstitūcijā nav preambulas.

Preambulu loma un nozīme

Konstitūcijas lielākoties rūpīgi lasa vien speciālisti, kamēr konstitūciju preambulas domātas visplašākajam lasītāju lokam. Šī iemesla dēļ preambulas tiek veidotas, neievērojot striktas juridiskās tehnikas prasības. Preambulās vairumā gadījumu ir iekļautas nevis tieši piemērojamās normas, bet konstitucionāli principi (**vērtībnormas**), kas kalpo ideoloģiskai un politiskai konstitūcijas funkcijai un kuru saturs nav tieši piemērojams, bet interpretējams. Retos gadījumos, kā, piemēram, Francijas V Republikas 1958. gada konstitūcijā, tiek ietvertas atsaucis uz spēkā neesošiem tiesību aktiem. Francijas gadījumā ir atsaucis uz 1789. gada Cilvēka un pilsoņu deklarāciju un 1946. gada Konstitūcijas preambulu, kas ar šādu atsauci kļūst tieši piemērojamas. Protams, šāda pieeja radusies tiesas pozitīvās darbības rezultātā. Francijas Konstitucionālā padome konstitūcijas preambulas atsauci uz spēkā neesošiem tiesību aktiem pasludināja nevis par deklaratīvu, bet kā norādi uz reālu esošās konstitūcijas sastāvdaļu.⁴²

Protams, Francijas gadījums ir izņēmums. Francijas konstitūcijā nav noteikts pamattiesību katalogs, kurā būtu sociālās tiesības (piemēram, tiesības uz darbu, arodbiedrību brīvība, tiesības uz streiku u. c.), taču Francijas Konstitucionālā padome, balstoties uz šīm preambulā iekļautajām atsaucēm, ielasa ekonomiska un sociāla rakstura tiesības un brīvības, kaut arī tās tieši nav ierakstītas.⁴³ Dažiem tiesībzinātniekiem tas dod pamatu uzskatīt, ka preambulas sakarā Francijas konstitūcija jāuzskata nevis par vienu, bet patiesībā par veseliem trīs dokumentiem.⁴⁴

Konstitūciju preambulās mēdz izskaidrot pieņemšanas iemeslus, ideālus (valsts mērķus, uzdevumus) un galvenos konstitūcijas saturs principus.⁴⁵ Preambulās tiek norādīts uz svarīgākajiem valsts konstitucionālajiem principiem un virsuzdevumiem.⁴⁶ Šai konstitūciju daļā iekļauj konstitūcijas tapšanas brīdī aktuālus jautā-

⁴² Protams, ja rodas strīds, robežu par vēsturiskām konstitucionālisma avotos minētām tiesībām nosaka pati Konstitucionālā padome. (Sk.: Balodis R. Francijas Republikas savdabīgā konstitūcija. Jurista Vārds, 2004, Nr. 42 (347).)

⁴³ Ведель Ж. Административное право Франции. Москва: Прогресс, 1973, с. 187.

⁴⁴ Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Норма, 2001, с. 416.

⁴⁵ Sk.: Politiskā enciklopēdija. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987, 552. lpp.; Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā ..., 93. lpp.; Enciklopēdiskā vārdnīca. Rīga: Latvijas enciklopēdiju redakcija, 1991, 110. lpp.; Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.latvianforyou.com/cgi-bin/l.pl?word=preambula&pos=523690> [aplūkots 09.02.2013.].

⁴⁶ Schaffert I., Niedre L. Vācu-latviešu, latviešu-vācu juridiskā vārdnīca. Rechtswörterbuch: Deutsch – Lettisch/ Lettisch – Deutsch. Otrais, pārstrādātais un papildinātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 449. lpp.

jumus, kas konstitūcijas radītājiem šķiet iemūžināmi: konkrētās nacionālās valsts **valststiesisko identitāti raksturojošos elementus, norāda uz konkrētās konstitūcijas tapšanas iemesliem**⁴⁷ un **valsts dibināšanas iemesliem vispār**. Konstitūciju preambulās sastopamas **norādes uz valsts politiski juridisko organizāciju (piemēram, monarhiju vai federāciju), galvenajām valsts ārpolitikas vadlīnijām,⁴⁸ attieksmi pret reliģiju,⁴⁹ saikni ar senāku valstiskuma formu,⁵⁰ valsts vēsturisko savdabību**⁵¹ utt., kamdēļ preambulu mēdz dēvēt arī par “konstitūcijas jumtu”.⁵² Preambulu politiskā nozīme ir ne mazāka kā juridiskā, jo teksts nav noformēts tiesību regulās un veidots pēc normatīvo aktu juridiskās konstrukcijas nosacījumiem, tāpēc tekstu var saprast ikviens valsts pilsonis. Vispār šai konstitūciju daļai ir pieņemts svinīgs (pacilāts), pat patētisks valodas stils, kas to atšķir no konstitūciju pamatteksta. Tai pašā laikā preambula sevī, protams, nes tiesībpolitisku informāciju (politisko programmu), kas atklāj konkrētās konstitūcijas vērtības un politiskos orientierus.

Izplatītākie preambulu raksturelementi

Konstitūciju preambulās mēdz iekļaut elementus, ko konstitucionālie likumdevēji uzskata par pašiem nozīmīgākajiem. Tie ir valsts un tās realizētās politikas pamatvērtības un virsmērķi. Šo nozīmīgo elementu loma valsts, tautas un nācijas ideoloģijas un pašapziņas veidošanā nav noliedzama. Šī iemesla dēļ preambulas ir potenciāli visvairāk interpretējamās konstitūcijas daļas. Tikai no konkrētās valsts tiesību interpretētāja un piemērotāja ir atkarīga attieksme pret šajā konstitūcijas daļā rakstīto. **Aplūkojot pasaules valstu konstitūciju preambulu dažādo saturu, nākas secināt, ka preambulās var konstatēt vairākus elementus.**

(1) Ideoloģijas vai/un politiski juridiskās organizācijas akcentēšana. Atsevišķas valstis savas konstitūcijas preambulā ietver arī norādi uz valsts politisko režīmu. Tā Indija un Šrilanka sevi pozicionē kā sociālistiskas valstis, savukārt Krievija un Ukraina uzsver savu demokrātisko pārvaldi. Ir valstis, kas preambulā liek uzsvaru uz savu **federatīvo pārvaldes modeli** (piemēram, Pakistāna, ASV u. c.). Būtībā ikvienā preambulā var saskatīt ideoloģiskas nostādnes vai elementus, tomēr ir valstis, kuru konstitūciju preambulas ir sevišķi **politizētas**. Var manīt, ka sevišķi politizētās preambulas raksturīgas nedemokrātiskām valstīm, piemēram, 1977. gada 7. oktobra Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija (Pamatlikums) (tā saucamā *Brežņeva konstitūcija*) iekļauj arī politisku teoriju pamatnostādnes, kas ir konkrētās valsts pamatā. Arī 1982. gada Ķīnas Tautas Republikas konstitūcijas preambulā [bez secinājuma, ka Ķīna ir viena no lielākajām pasaules valstīm, kurā dzīvo daudzas nācijas] tiek akcentēta revolūcijas nozīme, cīņa par

⁴⁷ Latvijas Republikas Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”, 177. lpp. Pieejams: www.president.lv.

⁴⁸ Sk., piemēram, divu Otrā pasaules kara zaudētāju valstu – Vācijas un Japānas – konstitūcijas preambulas, kurās tiek uzsvērts valsts miermīlīgums un pausts atbalsts mierīgai līdzsastāvēšanai. Labs piemērs ir Čehijas konstitūcijas preambula, kurā valsts norāda uz savu neatraujamo saistību ar Eiropas Savienību utt.

⁴⁹ Sk., piemēram, Indijas un Pakistānas konstitūcijas preambulu.

⁵⁰ Sk., piemēram, Slovērijas, Ungārijas, Čehijas un Lietuvas konstitūcijas preambulu.

⁵¹ Sk., piemēram, Ungārijas un Polijas konstitūcijas preambulu.

⁵² Javier Tajadura Tejada La función política de los preámbulos constitucionales Cuestiones Constitucionales, núm. 5, julio-diciembre, Universidad Nacional Autónoma de México, 2001, p. 235-263.

neatkarību no koloniālā jūga, turklāt vairākkārt uzsvēta Komunistiskās partijas īpašā loma sabiedrībā.

Demokrātisko valstu konstitūciju preambulās ir gan tiešas, gan netiešas norādes uz to demokrātisko formu. Piemēram, Spānijas konstitūcijas preambulā ir uzsvērts, ka valsts veido "paraugdemokrātisku sabiedrību", kamēr Latvijas Satversmes ievadā ir norāde uz konstitucionālā likumdevēja "brīvu ievēlēšanu", tādējādi nepārprotami demonstrējot norādi uz tautvaldību, kas tiek likta valsts pamatā.

(2) **Reliģijas** pieminēšana konstitūciju preambulās var nozīmēt kā laicīguma, tā arī kādas konkrētas reliģijas uzsvēršanu valsts attieksmē.⁵³ Tā reliģijas iekļaušana Turcijas un Indijas konstitūcijas preambulā liecina par konkrēto valstu vēlmi uzsvērt laicīgumu. Cenšoties Turciju modernizēt pēc Rietumu parauga, Turcijas konstitūcijas veidotāji galveno uzvaru lika uz sekulārismu un aizvirzīja tautu no islāma izpratnes par politikas un reliģijas sintēzi.⁵⁴ Indijas konstitūcijas rakstītāji savukārt centās šādi sākt samazināt kastu tradīciju. Reliģijas jautājums neaprobežojas ar preambulas ietvaru vien, bet parādās konstitūcijas ievadpantos (piemēram, Maltas Republikas konstitūcijas 2. pants, Francijas konstitūcijas 1. pants vai ASV konstitūcijas pirmais labojums), kur konstitucionālais likumdevējs ir iekļāvis konstitucionālus principus, kas ir attiecīgās valsts valststiesiskās izpratnes pamatu pamats valsts un baznīcas attiecību jomā.⁵⁵ Ir valstis, kur reliģija tiek norādīta, nevis lai atklātu valsts un baznīcas attiecību modeli, bet gan lai uzsvērtu savu piederību. Piemēram, Šrilankas konstitūcijas preambulā atklāta valsts piederība budismam vai Saūda Arābijas islāmam. Jāatzīmē, ka vārda "**Dievs**" pieminēšana konstitūcijā vai konstitūcijas preambulā var būt kā norāde uz valsts pašidentificēšanos ar kādu konkrētu reliģiju, var būt lepošanās ar savu pagātņi, kuru caurvij kāda konkrēta reliģija, vai arī var būt vien kā tekstu spilgtinošs epitets, kas domāts, lai, teiksim, izrādītu attieksmi pret dabiskām tiesībām. Uz pašidentifikāciju, protams, norāda Īrijas konstitūcijas preambula, kur nepārprotami likts uzsvars uz pietāti pret kristietību (precīzāk, katolicismu): "Vissvētākās Trīsvienības vārdā, Kurai pieder visa vara un uz Kuru kā uz mūsu galīgo mērķi ir jātiecas visai cilvēku un valstu rīcībai [...] Mūsu Dievu Jēzu Kristu [...] Šveices un Vācijas pamatlikumā Dievs drīzāk jāuztver kā valsts varas nosacītība un dabisko tiesību prioritāte pār valsts tiesībām. Tai pašā laikā ir arī valstis, kas tieši pretēji – vēlas uzsvērt savu reliģiozitāti. Piemēram, Polijas konstitūcijas preambulā uzsvēta nācijai ticība Dievam un pateicība kristīgajam mantojumam, bet Ukrainas preambulā uzsvēta atbildība Dieva priekšā kā atbildības atskaites punkts. Jāatzīmē, ka juridiskajā literatūrā tiek sadalīta **Dieva piesaukšana (invocatio Dei)** un **Dieva pieminēšana (nominatio Dei)**,⁵⁶ kur atšķiras tieši reliģiozais akcents un godbijīgi svinīgā pietāte, kas nav pēc būtības uzskatāma par reliģiozu. Atsevišķi jānodala tās valstis,⁵⁷ kuras ietilpināmas dekolonizā-

⁵³ Balodis R. The recent developments of Latvian model of Church and State relationship: Constitutional changes without revising of Constitution. Jurisprudencija, 2009, Nr. 3 (117); Balodis R. Tiesiskie principi, kas valda valsts un Baznīcas attiecībās Latvijas Republikā 21. gs. sākumā. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne, 2008, 740. sēj.

⁵⁴ Hantingtons S. Civilizāciju sadursme (*The Clash of Civilizations*). Rīga: Jumava, 2012, 147. lpp.

⁵⁵ Balodis R. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (I). Likums un Tiesības, 2006, 8. sēj.; Balodis R. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (II). Likums un Tiesības, 2006, 8. sēj.

⁵⁶ Rudevskis J. Satversmes preambulas projekts, mode, progress un kristīgās vērtības. Jurista Vārds, 2013, 22. oktobris, Nr. 43 (794).

⁵⁷ Piemēram, Kuveita, Jordāna, Malaizija, Tunisija, Libija, Apvienotie Arābu Emirāti, Bangladeša, Maroka, Pakistāna, Sīrija, Somālija, Ēģipte, Alžīra, Afganistāna, Saūda Arābija, Jemena u. c.

cijas procesa izraisītajā tā saucamajā islāma konstitucionālisma lokā, kura izpratne būtiski atšķiras no Rietumu demokrātijas izpratnes. Lielā daļā šo Tuvo Austrumu arābu valstu konstitūciju ir skaidri redzams monoteokrātisms, un islāms ir valsts reliģija, kas attiecīgi atspoguļojas šo valstu konstitūciju preambulās.⁵⁸ Piemēram, Pakistānas konstitūcijas preambulā uzsvērts, ka valsts suverenitāte izriet no Allāha. Alžīras konstitūcijas ievadvārdi pirms preambulas ir “Žēlīgā un līdzcietīgā Dieva vārdā”, un pašā konstitūcijā bez vēsturiskiem aprakstiem valsts tiek nosaukta par “islāma zemi”. Jāatzīmē, ka islāma konstitucionālisma loka valstīs, līdzīgi kā Rietumvalstīs, nav vienotas pieejas pret preambulu un fundamentālas lietas tiek iekļautas pašā konstitūcijā. Jemenas konstitūcijai nav preambulas, un akcents uz islāmu tiek iekļauts pirmajos trijos pantos: pirmajā pantā, ka Jemenas tauta ir daļa no arābu un islāma nācijas un Jemena ir arābiska, islāmiska un suverēna valsts; otrajā pantā, ka islāms ir valsts reliģija, bet trešajā, ka Šariats ir likumdošanas avots.

Reliģijas un Dieva iekļaušanas mēģinājumi konstitūciju preambulās ir riskanta un nepateicīga lieta. Visbiežāk šāda rīcība ir par pamatu negantiem strīdiem, jo pulcina kuplus “par” un “pret” viedokļus paudējus. Ir gadījumi, kad Dieva neiekļaušana konstitūcijā ir sekmējusies ar kompromisu un konstitūcijas pieņemšanu (Latvijas gadījums), bet ir arī pretēja prakse, piemēram, Eiropas Savienības nepieņemtās konstitūcijas piemērs, kuras preambulas projektā par spīti atsevišķu valstu (Īrijas, Spānijas, Itālijas, Polijas u. c.) spiedienam kristīgās vērtības neparādās un arī konstitūcija netiek pieņemta. Nopietnas diskusijas par Dieva pieminēšanu bija Polijā, kur Dieva vārds preambulā tika ierakstīts, taču ne sākotnēji iecerētā reliģiskā formulējumā.

Interesanti, ka laicīguma (sekulārisma) uzsvēršanu var konstatēt tais valstīs, kur reliģijai ir ļoti liela nozīme. Turkmēnistānas konstitūcijas preambulā ir uzsvērtas valsts sekulārās vērtības, kamēr islāmticīgo īpatsvars šai valstī ir vairāk nekā 90%.

(3) Preambulās ir sastopamas norādes uz **valsts teritorijas vienotību (nedalāmību)**. Vācijas, Krievijas un Ķīnas konstitūcijas preambulā norādīts, ka attiecīgās valsts teritorija ir neaizskarama. Vācijas un Ķīnas konstitūcijas preambulā turklāt iekļautas politiskas pretenzijas pret teritorijām, par kurām preambulu pieņemšanas brīdī valstij nav reālas varas, taču ir vēlme pēc šādas varas. Tā 1949. gada VFR Pamatlikuma preambulas norāde “[...] šis Pamatlikums attiecas uz visu vācu tautu” skaidri atklāj Vācijas pretenzijas attiecībā uz tolaik padomju ietekmē esošo Vācijas Demokrātiskās Republikas (VDR) teritoriju.

Jāpiezīmē, ka VFR gadījumā ir svarīgi pievērst uzmanību ne tikai konstitūcijas preambulai, bet arī konstitūcijas nosaukumam. Vācijas konstitūcija tiek nosaukta par *Pamatlikumu*, nevis konstitūciju, jo vācieši sapņoja, ka reiz atgūs savu teritoriālo vienotību, kamdēļ uzskatīja, ka pieņem pagaidu konstitūciju. 1990. gada 30. augustā papildināja Pamatlikuma pārejas noteikumus, kur 146. § nosaka, ka Pamatlikums pārtrauks savu darbību brīdī, kad spēkā stāsies vācu tautas no brīvas gribas pieņemta konstitūcija. Pēc Vācijas vēsturisko teritoriju apvienošanās no 1990. līdz 1995. gadam Pamatlikumā tika izdarīti 50 grozījumi un papildinājumi, kas liecina par nopietnu konstitucionālu reformu, un šobrīd arī konstitucionālo tiesību sfērā apstiprinās dzīves gudrība “nekas nav patstāvīgāks kā pagaidu risinājums” – jo sarunas par jaunas konstitūcijas pieņemšanu ir pieklusušas.

⁵⁸ Balodis R. Pasaules konstitucionālās attīstības galvenie posmi. Likums un Tiesības, 2004, 6. sēj., Nr. 1 (53).

Pēc Berlīnes mūra krišanas Vācijas atkalapvienošanās risinājās saskaņā ar minēto principu, jo VDR tika pievienota VFR nevis kā valsts, bet kā federāla zeme. Ķīnas Tautas Republikas preambulā esošajā norādē uz Taivānas salas teritoriju var saskatīt analogiju. Arī Ķīna visiem spēkiem pretojas Taivānas Ķīnas Tautas Republikas suverenitātes atzīšanai un dara visu iespējamo, lai sala, līdzīgi Honkongai un Makao, atkal nokļūtu Ķīnas pārvaldībā. Cits piemērs ir Krievijas Federācija, kuras konstitūcijas preambula iesākas ar vārdiem: “Mēs, Krievijas Federācijas daudz nacionālā tauta, savienota kopējā liktenī uz savas zemes [..]” Tā arī cenšas uzsvērt savas teritorijas nedalāmības principu, ko konsekventi realizē kā Kaukāzā, tā attiecībā uz Kuriļu salām, Kaļiņingradu vai Abreni Latvijas gadījumā.

(4) Preambulās bieži tiek iekļauti skaidrojumi par **valsts izveidošanās apstākļiem**, vēsturiskiem faktiem un izrādīta cieņa pret valsts dibinātājiem. Labs piemērs ir Turcijas konstitūcija, kuras preambulā Mustafā Kemals Atatürks tiek dēvēts par nepārspētu varoni un nemirstīgu nācijas līderi. Preambulās tiek uzsvērts arī **valstiskuma/valstiskuma iedīģļu ilglaicīgums** (piemēram, Ungārijas, Maķedonijas, Horvātijas, Lietuvas un Polijas konstitūcijas preambulā) vai ilgā cīņa par valstiskumu (piemēram, Slovēnijas konstitūcijas preambulā). Tāpat preambulās tiek izcelti **valsts dibināšanas gadskaitļi un iepriekšējo valstiskuma periodu tradīcijas**. Lietuva min “gadsimtus”, tieši norādot uz sava valstiskuma izcelsmi 12. gadsimtā, Igaunija norāda uz 1918. gadu, Polija to paveic ar norādēm uz “pirmo” un “otro” republiku. Atšķirībā no Igaunijas, kurai tas ir valsts kontinuitātes jautājums, Polijai tā ir drīzāk norobežošanās no padomju protekcionalisma valstiskā perioda un saiknes ar pirmskara Poliju akcentēšana. Pretenziju līmenī te var saskatīt zināmu aizbildnību pār teritorijām un tautām, kas ietilpst Ukrainā un Baltkrievijā (to Rietumu daļā), un tas Polijas ārpolitikā ir pat ļoti labi saredzams. Līdzīgi ir arī Ungārijas konstitūcijas preambulā, kur konstitucionālais likumdevējs visai skaidri nosoda padomju okupāciju, kā arī apliecina cieņu 1956. gada revolūcijai un tās varoņiem. Visdetalizētāk un visplašāk sava valstiskuma vēsturiskās epizodes ir uzskaitījusi Horvātija savā konstitūcijas preambulā, kur pieminēti ne tikai konkrētie gadsimti, bet arī gadskaitļi un datumi.

(5) Preambulās ir sastopama **valstsnācijas kultūras izcelšana** kontekstā ar kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un **multikulturālismu** un **nacionālo minoritāšu aizsardzību**. Piemēram, Igaunijas konstitūcijas preambulā ir likts īpašs uzsvārs ne tikai uz Igaunijas tautas pašnoteikšanos, Igaunijas nācijas tiesībām uz valsti, bet arī uz igauņu kultūras saglabāšanu. Multikulturālisms ir viens no Krievijas konstitūcijas preambulas atslēgas vārdiem, bet Horvātijas konstitūcijā pat detalizēti uzskaitītas galvenās nacionālās minoritātes, kas veido horvātu pilsoņu kodolu.

(6) Uzsverot konstitūciju leģitimitāti, preambulās tiek izcelts **konstitūcijas pieņemšanas veids**. Tā, piemēram, Vācijas konstitūcijas/pamatlikuma preambulā ir atsauce uz federācijas subjektiem, kas ir apstiprinājuši federālo konstitūciju. Čīles, Igaunijas, Polijas, Lietuvas, Maķedonijas, Ukrainas un Krievijas konstitūcijas preambulā savukārt ir rodamas atsauces uz referendumiem, kuros tauta ir akceptējusi/pienēmusi šo valstu konstitūcijas. Čehijas, Moldovas un Angolas konstitūcijas preambulā ir atsauces uz parlamentu, bet Portugālē un Latvijā – uz Satversmes sapulci, kas tautas deleģējumā ir pieņēmusi valsts pamatlikumu. Referendumos pieņemtām konstitūcijām preambulas kalpo par aģitācijas elementu, jo pārsvarā pilsoņi referendumā izlasīs tieši šo konstitūcijas daļu. Neorientējoties juridiskos terminos un principos, tautai preambula būs galvenais politiskais iemesls, kamdēļ konstitūciju atbalstīt.

(7) Preambulās tiek uzsvērta **tautvaldība** un **suverenitāte**. 1787. gada Amerikas Savienoto Valstu konstitūcija ir pirmā konstitūcija pasaulē, kuras preambulā ir uzsvērta tautvaldība un suverenitāte. Arī daudzu citu konstitūciju preambulās tiek akcentēta konkrēto nāciju **suverenitāte** un **tiesības uz pašnoteikšanos** (Turcija, Lietuva, Ukraina, Krievija, Baltkrievija, Igaunija, Slovākija, Spānija, Japāna, Indija u. c.). **Tautvaldības princips** tiek uzsvērts lielākajā daļā konstitūciju (Turcija, Baltkrievija, Igaunija, Latvija, Indija u. c.). Konstitūciju preambulās tiek uzsvērti arī citi **vispārējie tiesību principi**, piemēram, Turcijas konstitūcijas preambulā – **varas dalīšanas princips**, Spānijas, Igaunijas, Lietuvas – **likuma varas princips**, Bulgārijas – **vienlīdzības un likuma varas principi**, Šrilankas – **vienlīdzības un tiesu neatkarības principi**, Polijā – **vienlīdzības, subsidiaritātes**, kā arī varu sadarbības principi, Indijas – **vienlīdzības un taisnīguma principi**.⁵⁹

Preambulās mēdz deklarēt **cilvēktiesību prioritāti pār valsts varu**.⁶⁰ Lai gan lielākajā daļā citvalstu konstitūciju, līdzīgi kā Latvijas konstitūcijā, ir sadaļa par cilvēka pamattiesībām, Kamerūna savas konstitūcijas preambulā ir izvēlējusies uzskaitīt politiskās, personiskās un fundamentālās cilvēktiesības. Šīs republikas konstitūcijas preambulu tamdēļ var uzskatīt par savdabīgu, jo pamattiesības parasti tiek iekļautas atsevišķā konstitūcijas nodaļā, kamēr preambulā vien pieminēta to prioritāte pār valsts varu vai tiesībām.⁶¹ Ne tikai preambulās var tikt iekļautas vērtībnormas un vērtīborientēti, bet tos konstitūciju izstrādātāji var ieaut pašā konstitūcijā. Labs piemērs, kā jau tika minēts, ir Francijas konstitūcija, kurai ir preambula, taču tieši pirmajā pantā ir iekļauts būtiskāks valsts konstitucionālais princips.

Satversmes vēsturiskā preambula un tā interpretācija

Nav šaubu, ka ar lielāko daļu pasaules konstitūciju preambulām Latvijas Satversmes ievadu salīdzināt nebūtu korekti, jo konstitūciju preambulās vai nu tiek skaidrotas valsts pamatvērtības, vai tās satur tiešu norādi uz pamata vērtībām. Vēsturiskā, pašreizējā Satversmes lakoniskā preambula satur nozīmīgas un konstitūcijas kodola noskaidrošanai nepieciešamas vadlīnijas (elementus).⁶² Tajā ir iekļauts jēdzienu savirknējums, kurus skaidrojot kā atsevišķi, tā kopsakarā var nonākt līdz Latvijas valsts virsvērtībām un pamatam. Nav šaubu, ka sākotnēji preambula netika domāta kā konstitucionālo virsvērtību avotu apkopojums, taču ir pamats domāt, ka laika gaitā tā par tādu ir kļuvusi. Tam par iemeslu ir Satversmes **apturēšanas, aizmirstības un atjaunošanas notikumi**, kas neglābjami ir izmainījuši mūsu pamatlikuma skopā ievada saturu un ienesuši tādu principu kā **valsts nepārtrauktība**.⁶³ Mehiko Nacionālās universitātes profesors **Džavers Tajadura**

⁵⁹ Turklāt turpat Indijas konstitūcijas preambulā detalizēts, ka minētie vispārējie tiesību principi tiek attiecināti uz sociālo, ekonomisko un politisko jomu.

⁶⁰ Sk. Bulgārijas, Baltkrievijas, Šrilankas, Ukrainas, Polijas, Šveices, Spānijas, Krievijas konstitūcijas preambulu.

⁶¹ Sk., piemēram, Bulgārijas, Uzbekistānas, Maķedonijas un daudzu citu valstu konstitūcijas preambulu.

⁶² Sk. Latvijas Republikas Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu", 119. lpp. Pieejams: www.president.lv [aplūkots 01.09.2013.].

⁶³ No Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras vadītāja, profesora, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekļa *Dr. iur.* Ringolda Baloža 2014. gada 7. marta atzinuma "Par likumprojektu "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē"" Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājam profesorei Ilmai Čepānei.

Tejada (*Javier Tajadura Tejada*) norāda uz 1919. gada 11. augusta Veimāras konstitūciju, kuras preambulā pats svarīgākais politiskais konstitūcijas risinājums ir vārds, kas pasludina, ka konstitūcija ir vācu tautas pieņemta.⁶⁴ No šiem vārdiem tālāk izriet kā tautvaldības, tā demokrātijas kodols. Kā redzam, Veimāras konstitūcijas preambulas galvenais politiskais risinājums: “Vācijas tauta, vienota savās ciltīs, iedvesmota savā gribā, stiprina valsti brīvību un taisnību, kalpojot mieram iekšzemē un ārpus tās robežām, stiprinot un veicinot sociālo progresu, pieņem savu konstitūciju” ir arī lakoniskajā Latvijas Satversmes ievadā: “Latvijas tauta savā brīvi vēlēta Satversmes sapulcē ir nolēmusi sev šādu valsts Satversmi.”

Latvijas Satversmes vēsturiskā preambula “**Latvijas tauta savā brīvi vēlēta Satversmes sapulcē ir nolēmusi sev šādu valsts Satversmi**”, pēc Saeimas deputāta Andreja Elksniņa ieskata, nodrošināja Latvijas valsts nepārtrauktības ideju.⁶⁵ Neapšaubāmi, Satversmes vēsturiskā preambula satur nozīmīgas un konstitūcijas kodola noskaidrošanai nepieciešamas vadlīnijas (elementus).⁶⁶ Tā jāvērtē kā jēdzienu savirknējums, protams, skaidrojot tos arī kopsakarā. Galarezultātā, jēdzienus skaidrojot, ir jānonāk līdz skaidrībai par Latvijas valsts virsvērtībām, pamatu un kodolu.

Satversmes ievadā var novērot loģisku valststiesisko identitāti raksturojošo elementu secību: pirmā ir norādīta “Latvijas tauta” (suverēns un valsts pamats), otrā ir norādīta “brīvi vēlēta Satversmes sapulcē”, kuru tauta īpaši konstitūcijas izstrādei un pieņemšanai ir izvēlējusī, tādējādi izveidojot konstitucionālu likumdevēju. Noslēdzošais jēdziens ir “Satversme”, ko tauta “sev ir pieņēmusi”. Tādējādi no lakoniskā Satversmes ievada ir nodalāmi pieci konstitucionālo tiesību jēdzieni, kas attiecīgi prasa skaidrojumu:

- 1) **tauta,**
- 2) **brīvas vēlēšanas,**
- 3) **Satversmes sapulcē,**
- 4) **Satversme,**
- 5) **valsts.**

Visi jēdzieni Satversmes ievadā ir tieši ierakstīti un uzskatāmi par Latvijas valststiesisku identitāti raksturojošiem struktūrelementiem. Nevar runāt par konstitūciju un nerunāt par valsti. Tāpat nevar runāt par nobriedušu, politiski atbildīgu tautu, ja tai nav savas konstitūcijas. Arīdžan kas tā par demokrātisku valsti, ja tās pārstāvji nav ievēlēti demokrātiskās vēlēšanās. Jau Satversmi pieņemot, bija pašsaprotams, ka visur, kur valstij piemīt vismaz faktiskā vara, jāatzīst arī zināmas konstitūcijas eksistence.⁶⁷

⁶⁴ Javier Tajadura Tejada La función política de los preámbulos constitucionales Cuestiones Constitucionales, núm. 5, julio-diciembre, Universidad Nacional Autónoma de México, 2001, p. 235-263.

⁶⁵ “Ja arī Kārļa Ulmaņa laikā Satversmē ietvertās konstitucionālās normas pārstāja darboties, nepārstāja darboties vien Satversmes preambula ar tajā ietverto varas subjektu politisko vienošanos. Tieši saglabāt uzticību šai politiskai vienošanai nozīmē arī saglabāt uzticību Satversmei. [...] Tādējādi pašreizējā Satversmes preambula nostiprina Latvijas valsts mērķi – neatkarīgas demokrātiskas republikas pastāvēšanu, nepārprotami uzsverot, ka “suverēnā vara pieder Latvijas tautai”. Preambula apliecina Satversmes tēvu apzinātu izvēli par labu sociālā un liberāli demokrātiskā iekārtā iekļaujošas demokrātijas formai. Tādējādi viss Latvijas Republikas pilsoņu kopums nosaukts par Latvijas tautu.” (Quo iure jeb kādām tiesībām? Jurista Otrdiens, 2013, 22. oktobris, Nr. 43 (794).)

⁶⁶ Sk.: Latvijas Republikas Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”, 119. lpp. Pieejams: www.president.lv [aplūkots 01.09.2013.].

⁶⁷ Lēbers A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Rīga: LU Stud. Pad. Grāmatnīca, 1922, 12. lpp.

1) **Tauta.** Satversmes ievadā tiek lietots apzīmējums “Latvijas tauta”, kas ir atšķirīgs no jēdziena “latviešu tauta”. Pirmajā tiek ietvertas nacionālās minoritātes, kamēr otrajā runāts par latviešu nāciju.⁶⁸ Latviešiem Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to valsts nācijas aizsardzība,⁶⁹ tamdēļ – lai gan pilsonisko tiesību apjomā nav atšķirību starp latviešiem un cittautiešiem – atšķirība ir politiskās integrācijas tiesībās.

2) **Brīvas vēlēšanas.** Demokrātiskām valstīm vēlēšanu sistēmu pamatprincipi ir kopīgi – vēlēšanas ir vispārīgas, vienlīdzīgas, brīvas un aizklātas. Ja valsts ir tiesiska un attiecīgi atzīst cilvēka tiesības, minētie principi ir arī valsts politiskā procesa formēšanās pamatā. Tās ir objektīvs konstitucionāls institūts, kura satura kodols ir cilvēka politisko tiesību atzīšana.⁷⁰ Satversmes ievadā uzsvērtās brīvās vēlēšanas norāda, ka Satversme ir leģitīmi, atbilstoši konstitucionālisma izpratnei pieņemts demokrātiskas valsts pamatlikums.

3) **Satversmes sapulce** konkrētajā kontekstā – “brīvi vēlēta Satversmes sapulce” – apzīmē konstitucionālisma pamatnostājai atbilstošu (likumīgu) konstitūcijas pieņemšanas institūciju, kas apveltīta ar attiecīgām pilnvarām, lai varētu pieņemt augstāko likumu valstī. Konstitūcijas pieņemšana ir nācijas politiskās vienotības un nācijas politiskā brieduma liecība. Līdz ar konstitūcijas pieņemšanu kurši, zemgaļi, latgaļi un lībieši pilnībā izveidojās par nāciju – par latviešu tautu, kas spēja pati izteikt savu gribu politiskā konstitūcijā un visaugstākajā līmenī nostiprināt galvenos savas valsts politiskās filozofijas pamatus.⁷¹ Līdz ar to Satversmes sapulces izveidošanu var uzskatīt par nācijas veidošanās gala formāciju – kad tauta no sava vidus demokrātiski izvēl pārstāvjus juridiskām procedūrām, kuru mērķis ir tautvaldības un nācijas realizācijas triumfs, vienlaikus – konstitūcijas pieņemšana. Konstitucionālismā turklāt svarīgs elements ir procedurālās leģitimitātes ievērošana, kas nozīmē atbilstoši tautvaldības un demokrātijas principiem pieņemtu konstitūciju.

4) **Valsts** eksistence padara iespējamu konstitūcijas eksistenci. Kā savulaik ir norādījis Strasbūras Universitātes profesors **Žans Pauls Žaks** (*Jean Paul Jacqué*), **valsts ir institucionālās varas evolūcijas produkts.**⁷² **Valsts nav dabisks fenomens, bet ir kultūras cilvēka darbības galaprodukts,** kurā organizēta sabiedrība ir vienota savos lēmumos kā iekšējā, tā ārējā jomā. Valsts neatņemami elementi ir

⁶⁸ Professore *Dr. iur.* Ineta Ziemele Satversmes 114. panta komentārā norāda, ka Satversme runā par Latvijas tautu, nevis par latviešu tautu, kas nozīmē, ka šai jēdzienā tiek ietvertas nacionālās minoritātes (piemēram, lietuvieši, igauņi, krievi, baltkrievi, ukraiņi, ebreji, armēņi u. c.) un citi Latvijas Republikas pilsoņi, kas var nepiederēt pie minoritāšu grupas (piemēram, angļi, zviedri, islandieši u. c.). Apzīmējums “Latvijas tauta”, runājot par valsts dibināšanu vai latviešu valodas tiesisko statusu, nav identisks ar Latvijas tautas kā daudz nacionāla pilsoņu kopuma izpratni, jo, pirmkārt, tā bija latviešu tauta (valstsnācija Latvijā) etniskā izpratnē, kas uzņēmās iniciatīvu dibināt savu valsti, izmantojot tautu pašnoteikšanās tiesības. Otrkārt, profesore norāda, ka latviešu valodai ir īpaša aizsardzība, kas nerunā preti “Latvijas tautas” jēdziena izpratnei sakarā ar citu Latvijas tautā ietilpstošo tautību identitāti. I. Ziemele, komentējot Satversmes 114. pantu, atzīmē, ka nevar piemērot vienu un to pašu mērauklu valstsnācijas valodas jautājumam un mazākumtautības jautājumam. (Sk.: Latvijas Republikas satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības .., 696.–700. lpp.)

⁶⁹ Satversmes tiesa. 2001-04-0103. 21.12.2001. Secinājumu daļas 3. punkts.

⁷⁰ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. 03.11.2006. spriedums lietā SKA-5/2006.

⁷¹ Balodis R. Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21. gadsimta mijā (*Evolution and Transformation of constitutional Law of the Republic of Latvia at the Turn of the 20th and 21st Centuries*). No: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gadsimta mijā. Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006, 458.–460. lpp.

⁷² Жакке Ж. П. Конституционное право и политические институты. Москва, 2002, с. 31.

vara, teritorija un tauta,⁷³ kas dažkārt juridiskā literatūrā minēta kā nācija vai iedzīvotāji. Demokrātijā, pēc profesora K. Dišlera ieskata, nepastāv duālisms starp valdītājiem un vadāmajiem, jo **tauta vadās pati**, nevis tiek vadīta no ārienes.⁷⁴ Tauta darbojas “caur saviem tieši vai netieši pilnvarotajiem priekšstāvjiem un aģentiem”, un valsts tādējādi ir juridiski organizēta tauta.⁷⁵ Profesors norādījis: “... ja demokrātijā prasām pēc valsts, tad atbilde skan: valsts ir tauta pate!”⁷⁶

⁷³ Лекции по общей теории права прив.-доц. ..., с. 217.

⁷⁴ Dišlers K. Valsts jēdziens demokrātijā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1922, Nr. 6, 590. lpp.

⁷⁵ Turpat, 591. lpp.

⁷⁶ Turpat, 590. lpp.